

II

Haandens og Hjernens Arbejde.

I sit Levnedsløb udvikler Krapotkin, hvorledes han kom til at skrive den Bog, der paa Engelsk har Titlen, *Marker, Fabriker og Værksteder* (Fields, Factories and Workshops), paa Dansk den mindre betegnende Titel *Haandens og Hjernens Arbejde*:

Det var ham paafaldende, at de fleste Socialister hidtil havde fundet, vi i Nutidens civiliserede Samfund frembragte mere end der var nødvendigt til at sikre det almindelige Velvære; de mente, det alene var Fordelingen, som var mangelfuld, saa hvis en social Omvæltning fandt Sted, vilde der kun udkræves, at Samfundet satte sig i Besiddelse af det Overskud, som nu tilfalder Kapitalismen. Han derimod tænkte, at under de nuværende private Ejendomsforhold var det selve Frembringelsen, med hvilken det var galt fat, idet man forsømte, ja tidt forhindrede Frembringelsen af ligefremme Livsfornødenheder i tilstrækkelig Mængde. Ingen Livsfornødenhed frembragtes i større Maalestok end der udkrævedes til det almindelige Vel, og den Overproduktion, hvorom der saa ofte taltes, vilde ikke sige andet end at Masserne var altfor fattige til at købe endog blot det, der nu betragtes som nødvendigt til en menneskeværdig Tilværelse. Men i ethvert civiliseret Land kan Frembringelsen baade i Agerbrug og Industri med Lethed forøges ganske umaadeligt, saa den sikrer Livsophold for alle. Dette bragte ham til at overveje Fremtidsmulighederne for moderne Agerdyrkning og ikke mindre Muligheden af en Opdragelse, der vilde sætte Enhver i Stand til paa én Gang at give sig af med tilfredsstillende legemligt Arbejde og med Hjernearbejde.

Dette er da Modertankerne til denne fortræffelige Bog.

Et af Krapotkins Udgangspunkter er Iagttagelsen af, at i England, hvor han lever, stedse mere Jord gaar ud af Dyrkning. Skønt i Frankrig en Trediedel af al Jorden anses for «ikke dyrkelig», nærer Jorden dør dog paa hver (engelsk) Kvadratmil fyrretyve Mennesker mere end i England. Ved grundige Studier af Landbruget, som det drives paa Øen Jersey eller paa de over-